

24
I. N. D. O. M.

Disfertatio Academica

DE

ORIGINE MORUM,

Quam

Conf. Amplisf. Fac. Philos. Aboënf.

PRÆSIDE

Mag. JOHANNES BILMARK,

HIST. ET PHILOS. PRACT. PROFESSORE REG. ET ORDIN.

PUBLICÆ CENSURÆ MODESTE SUBJICIT

ANDREAS FAHLESON,

Wexkrabotniensis.

In Auditorio Majori die 6 Junii 1797,

h. a. m. c.

ABOÆ, TYPIS FRENCKELLIANIS,

a

MONSIEUR LE BARON,

SIMON GUILLAUME

CARPELAN,

MAJOR GÉNÉRAL DES ARMÉES DU ROI,

GOUVERNEUR DE PROVINCE, COMMANDANT EN

LA PLACE DE SVEABORG, ET CHEVALIER

DE L'ORDRE DE L'ÉPÉE.

MONSIEUR LE BARON,

La protection généreuse que Vous accordez tous les jours à ceux qui s'adonnent aux lettres, me fait espérer, Monsieur le Baron, que Vous pardonnerez la liberté que je prends de décorer ce foible ouvrage de Votre Nom. Daignez, je Vous en supplie Monsieur le Baron, le regarder comme un gage des sentimens respectueux dans les quels je serai toute ma vie,

MONSIEUR LE BARON,

*Votre très-humble et
très-obéissant serviteur
ANDRÉ FAHLESON.*

Konungens Trotjenare,
COMMENDANTS-SECRETERAREN,

Högådle

Herr JOH. FREDR. ENEBERG,

och

Högädla Frun

MARIA ELISAB. ENEBERG,

Född TAMMELANDER,

Tillåten mig nyttja detta tillfälle, det första som Lyckan skänker mig, at offentliggen betyga Eder min vörtnad och erkänsla för många och stora mig bevista välgörningar. Men vänta icke, at jag med orden kan uttrycka allt, hvad mit hjerta för Eder känner. Den verkliga tacksamheten är sällan mångordig; min skull inkränka sig inom den upriktiga önskan, at Försynen med oafbruten sällhet måtte belöna Eder godhet, och derigenom upfylla dens hopp, som med fullkomlig högahtning framlesver

EDER

Ödmjukaste tjenare
ANDREAS FAHLESON.

PRÆFATIO.

Scripta Philosophorum, imprimis Veterum, evolventes, animadvertimus, eos de morum definitione condenda haud fuisse sollicitos, procul dubio existimantes, vocem hanc per familiarem loquendi usum esse adeo claram, ut lucem ex definitione in medium allata mutuari posset nullam. Istam vero opinionem non esse ferendam post renatas litteras Eruditi censentes, varias morum definitiones proposuerunt, magis verbis, quam re ipsa & sensu a se discrepantes. Sic WOLFIUS per morem intelligit *modum constantem ac perpetuum determinandi actionem sive positivam sive privativam dati generis vel datæ speciei, seu identitatem agendi in dato casu. (a).* Alii rursus definiunt Mores per certum in actionibus humanis tenorem, non lege, sed opinione & iudicio confirmatum. Quicquid igitur semel iterumque fit, ac deinceps crebrius repetitur & observatur, sive casu primum fieri cœperit, sive recti & utilis commendatione, dum modo nec necessitas nec vis, sed voluntas propria sequi decernat, mos appellatur. Docet præterea experientia, non omnes actiones, a pluribus licet frequentatas, esse bonas, sed multas dari malas, adeoque vocabulum morum esse μέρον, idemque priori sensu sumtum proximam cum virtutibus habere cognationem. Differunt autem virtutes et boni mores in eo, quod illæ sint actiones, Legi Divinæ ex instituto convenientes, hi autem sint actiones, ideo ob-

servatæ, quod in eis nihil vel honestati vel decoro adversum inveniant agentes, vel alii cum quibus vivunt; unde simul colligi potest, quæ inter vitia & malos mores intercedat differentia. De morum autem origine seu diversis horum causis quum in hac dissertatione nonnihil disserere constituerim, morem a Musarum alumnis pridem receptum secutus, Tuam B. LECTOR, in eadem perlegenda æquanimitem, quo par est, verborum honore in antecessum expeto.

(a) *Vid. Philosoph. Pract. Universalis Part. II. Cap. IV. §. 687.*

§. I.

Inde ab antiquissimis retro temporibus multi præstantissimorum etjam Philosophorum pro comperto habuerunt, originem morum seu præcipuam eorum causam in regionum climate, id est, in atmosphæræ temperie atque soli indole esse quærendam; experientia ipsos docere visa, homines intra eosdem nec admodum distitos æquatoris parallelos habitantes, ad morum similitudinem proxime accedere, & speciatim septentrionales Nationes esse fortiores, meridionales autem molliores. Hanc hypothesein recentiori præsertim ævo excoluit Illustris MONTESQUIEU, ostendere annisus, diversam aëris qualitatem in corpora hominum diversimode agere, & hanc varietatem in animi indolem ita influere, ut homines ad alias aliasque actiones morales disponat (a). Tanti tamen Viri pace dixerim, vitium surreptionis in experiundo, ut loquuntur Logici, ab eo heic esse commissum. Arctissimum quidem inter animam & corpus dari commercium, nostramque valetudinem ab atmosphæræ

con-

constitutione multum pendere, nemo secum habitans unquam negabit; at quum actiones nostræ morales sint effectus facultatum animæ, intellectus scilicet & voluntatis, nec a corporis indole ac constitutione dependeant, totæ cateroquin Mechanicæ futuræ; invita veritate asseritur, originem morum a climate esse arcessendam; multiplici præsertim experientia docente, sub eodem climate inveniri homines, qua mores toto cælo dispares, imo climate manente eodem, mores tamen ita mutari, ut si e tumbis surgerent majores, in suis nepotibus ac posteris se nequaquam agnoscerent. Ex Historia igitur discimus, Athenienses, Lacedæmonios, & Bæotios, quamvis una eos Græcia suis quondam contineret finibus, lingua tamen, studiis, ingenio ac moribus fuisse diversissimos, imo morum varietatem animadverti inter populos, paucorum solummodo stadiorum intervallo disjunctos. Ex quibus igitur observationibus, ut alias ejusdem tenoris silentio nunc præteream, satis constare arbitror, frustraneam in se suscipere operam, quotquot ex ipso climate originem morum deducere satagant. Quatenus tamen cæli solique qualitas ad necessaria vitæ subsidia incolis præbenda magis minusve confert, adeoque sortem eorum vel meliorem vel asperiores reddit, eatenus quoque occasionem subministrat moribus vel mitioribus vel asperioribus formandis, non ab ipso proinde climate, sed a victus & convictus ratione repetendis.

(a) *Vid. L'Esprit des Loix Tom. II. p. m. 65 & seq.*

§. II.

Neminem mihi succensurum spero, si primam morum causam, seu eorum originem ab instinctu naturali,

vi cujus homines cum brutis animantibus a natura hoc habent commune, ut se suaque conservare, nocitura autem declinare studeant, arcescere non dubitem. Quod ne paradoxon cuiquam obveniat, mentem meam plenius explicabo. Supponere igitur licet hominem infelici naufragio in desertam insulam projectum, solum superstitem, nec bonum a malo discernendo satis parem. Hic quum per instinctum naturalem ad necessaria vitæ præsidia sibi paranda adigatur, sensim tentabit, quid sibi in obviis casibus vel faciendum vel omittendum sit, ut se conservet, atque huic experientiæ, cujus rationes reddere sibi non valet, se postmodum conformiter gerit; quo quidem modo prima quasi stamina morum in animo istius hominis emergunt. Aucta deinceps, vellicante præcordia sua eodem instinctu naturali, per curiosam ad res circumstantes attentionem, sua cognitione, aliquam, valde tamen adhuc obscuram, moralitatis plurium suarum actionum sibi format notionem, et variis proinde advescit moribus, quorum fundamentum est sola utilitas. Si huic homini alius parvis fortis forte as societur, ambo animum viresque suas intendentes, necessitatibus physicis remedia facilius parabunt; quo ipso prima morum ruditas sensim minuetur; mores tamen manebunt et paucissimi et simplicissimi; docente experientia, moribus etiam hominum, in familiis segregibus degentium, multum connatae ruditatis adherere. Prævideo equidem, non paucos ægre laturos, quod primam morum originem ab instinctu naturali repetam, quum, hoc admisso, bruta etiam animalia non forent morum plane exsortia. Quid vero absurdi ex ista sequeretur opinione, non video. Quum enim instinctus naturalis bruta animalia quarundam saltem specierum ad constantem actionum in datis casibus conformitatem excitet, nec ignorare videantur, quid sibi vel conveniat vel
adver-

adversetur, sequitur, mores his non prorsus esse abjudicandos. Nemo tamen existimet, me hæc disferentem, brutis animalibus virtutes quasdam tribuere, utpote satis gnarum, quod hæc ab aliis, quam rationis usu gaudentibus, et legis naturalis notitiam habentibus, exerceri non possint.

§. III.

Alteram introductorum morum causam citare licet Imitationem, seu studium actiones suas actionibus aliorum conformiter instituendi; quod quum a primis inde unguiculis se prodat, dubium non paucis obvenit, an idem ad connatas facultates sit referendum, vel ipso usu et exercitatione acquiratur. Quæ posterior opinio eo minus videtur admitenda, quod infantes antequam ratiocinari valeant, vel ea intelligant, quæ alii ipsis agenda dictitant, luculenta jam præbeant imitationis specimina. Non igitur dissimulandum, imitationem esse effectum ratiocinationis, in se quidem levis, satis tamen efficacis ad infantem ita movendum, ut certas sponte sua suscipiat actiones, cujus rei motiva in amore, quo seipsum et alios amplectitur, erit quarendum. Dum enim infans videt hominem, quem amat, eundemque aliorum æstimatione fruentem, duo vel tria momenta suo mox obversantur animo, nimirum 1.º Persona agens, et quidem non frustra aut moleste agens, quoniam sua delectatur actione. 2.º cogitatione hinc in se ipsam reflexa infans præsumit, se, si ad illius exemplum suos motus componit, parem delectationem non desideraturum. Duas his reflexiones forte præcedit cogitatio archetypi. Suarum igitur tenellarum virium facit periculum, et tentamina sua sapius et vix animadvertens iterando hoc tandem assequitur, ut pro sua conditione

actiones personæ amatae satis accurate exprimat, ita ut ad easdem non factus, sed natus videatur. Docet enim experientia, quod liberi actiones suorum parentum potius, quam aliorum, nisi in his forte aliquid inveniant, quod sibi perplacet, et quod similibus exprimere volunt actionibus, imitari soleant. Imo ex hoc amoris incentivo oritur insignis gestuum, incesus, risus, loquelæ et morum similitudo, quæ inter parentes et liberos cernitur. His superaddimus, faciem nobis præferente quotidiana experientia, homines etiam adultos factos eandem retinere infantilem alios imitandi indolem, ita ut alios eo exactius imitentur, quo magis eos diligant et æstiment. Cujus rei specialia exempla suppeditat Historia, inter alia docens, Platonis discipulis latenter quasi gibbosam ac tortam humerorum dispositionem, amicis vero Aristotelis balbutiem obrepisse. Et quæ, quæso, alia est ratio, quare ad Regis exemplum libentius, quam ad hujus leges se componant cives, nisi quod hi Regem, ut personam, dignitate Numini proximam et felicissimam suspiciant, quam pro sua sorte imitantes sibi ipsi felices videntur. Aut quæ alia fuit ratio, quare cultior Europæ pars mores Gallorum quovis impendio haud ita pridem æmularetur, nisi quod hos putaret elegantissimos, aliorumque benevolentia sibi conciliandæ aptissimos.

§. IV.

Quamvis singulos homines partibus eisdem essentialibus, anima rationali videlicet ac corpore organico summum instruerit Numen; docet tamen experientia, tam illius facultates respectu sui vigoris, quam hujus dotes ratione suæ indolis plurimum differre, indeque admirandam prorsus varietatem propensionum non in singulis solum

lum hominibus, sed in eodem etiam homine pro ætatis aliarumque circumstantiarum disparitate existere. Hinc porro diversa oriuntur hominum studia, diversæque in varia vitæ genera inclinationes; quorum rursus exercitium occasionem præbet aliis aliisque actionibus moralibus, ab agente eo diligentius observatis et frequentatis, quod in suam felicitatem luculentum habeant influxum, seu quod paucis dixerim verbis: ex diversis vitæ generibus per quandam horum in propensiones veluti reactionem varii existunt mores: cujus rei documenta non pauca nobis supeditant annales. Inter antiquissima vitæ genera procul dubio est venatio; quæ quatenus non in meram delectationem, ut nunc plerumque suscipitur, sed in vitæ sustentandæ necessitatem olim exercebatur, hoc effecit, ut mores hominum, per silvas & trans montes discurrentium, essent feroces & a belluina indole parum diversi. Postquam autem successu temporis, die diem docente, magis proficuum invenerunt, terram excolere; intra modicum campum sine ancipiti cura, vel in dolos vel in truculentiam directâ, præsidia vitæ longe certiora, quam antea, obtinuerunt. Hinc quoque animi magis sedati, & mores avitis humaniores sunt facti. Ad quod probandum haud opus est, ut ad mundi infantiam regrediamur, quum quotidie videamus homines, durioribus et periculorum plenis laboribus adsvetos, ita quasi obrigere, ut querulæ humanitatis ac misericordiæ voci surdas obvertant aures, sensusque moralis in eis plane occalluisse videatur. Imo hominum mores pro diversa, quam in vitæ genere experiuntur, sorte, plerumque mutari docet experientia. Ponamus enim familiam arcte adeo habitantem, ut necessitatibus physicis ægre sufficiat; videre licet mores singulorum fere, ad hanc familiam pertinentium, esse austeros incultosque; ejusdem vero condi-

conditione quo demum cunque modo lautior facta, rugosas sensim explicari frontes, hilaritatem morositati succedere, pristinamque morum duriciem quotidie emolli. Quocirca animadversione est dignum, ingentes divitias & foedam paupertatem bonis moribus æque noxias fuisse; nam ut scribit Illustris MONTESQUIEU: *avec des bien audeffus d'une condition privée, il est difficile d'être un bon citoyen, avec les desirs & les regrets d'une grande fortune ruinée, on est prêt à tous les attentats. Vid. Libr. Considerations sur les causes de la grandeur des Romains etc. p. m. 84.*

§. V.

Moribus quoque formandis multum inserviunt *Commercia*, quæ generaliori sua significatione consistunt in communicatione rerum operarumve necessariarum atque utilium cum aliis, earum indigis, prævio pacto facta. Quum igitur per se pateat, quod nemo in commercium cum alio moroso absque prægnante necessitate descendat, commercia hoc efficiunt, ut quisque felicitatis ac commoditatis ab alio obtinendæ cupidus, ad hujus beneplacitum, quantum fieri potest, se componat, suisque proinde moribus id addat vel demat, quod communicationis a se desideratæ eum reddit compotem. Ita vero socialitatis, cui plurimum debent mores, vincula partim confirmantur, partim longius extenduntur, imminutaque naturali ferocitate, homines fiunt mansuetiores, nec non dictorum factorumque, quam antea, observantiores. Non omnibus tamen nostræ placent observationes morales; multi enim quum viderent, avitos mores per commercia mutari, antiquitatis præjudicio abrepti in eam iverunt sententiam, bonos mores per commercia corrumpi; quam
vero

vero opinionem haud ferendam esse puto. Esto enim, homines post introducta commercia esse, ceu prætenditur, minus liberales et minus generosos, sibi que tacite saltem hunc dicitare canonem; cum nihil a te gratis postulem, tu vicissim nihil a me sine aliquali compensatione exspectes; attamen commercia vel hoc modo acuum industriam, sufflaminant ignaviam, fecundam vitiorum matrem, austeritatemque morum imminunt. Quare etiam Illustris MONIÉSQUIEU egregie observat: *Que le commerce guérit des préjugés destructeurs, et que c'est une règle presque générale, que par tout où il y a des mœurs douces, il y a du commerce, et que par tout où il y a du commerce, il y a des mœurs douces* (a); quam sententiam multis exemplis confirmat Historia. Sicut enim respublica Spartana, in quam commercii ex institutis Lycurgi aditus fuit interclusus, non morositatis tantum civium, sed sævitiae in se ipsos exercitæ, et gravissimorum flagitiorum impune, modo dextre patrarentur, admisforum continua reliquit specimina; ita vicissim Athenæ, donec hæc floruit civitas, per litterarum culturam & frequentia cum aliis gentibus commercia, elegantiorum morum acropolis tam extra, quam intra Græciam haberi meruit.

(a) *Vid. l'Esprit des Loix Tom. II. p. m. 227.*

§. VII.

Prætermisi hactenus morum causam, si non primo, huic tamen proximo loco ponendam, scilicet Religionem, in DEi cognitione, & cultu ei debito consistentem. Multum quidem recentiori præsertim ævo inter Eruditos disputatum fuisse novimus, an detur Nationes quædam, Religione prorsus destitutæ? quam expendere quæstionem, instituti nostri non fert ratio; in rem præ-

sentem animadverto tantum, quod licet ex fide Itinerariorum admittatur, gentes quasdam reperiri, apud quas nulla cultus DEi externi et sacrarum ceremoniarum indicia compareant, inde tamen non sequatur, eas omni Numinis sensu carere; quippe qui eas ita detinet, ut quum multa ab invisibili manu gratis consequantur dona, iniquum putent, mala aliis ingratis præter meritum & ex sola animi levitate inferre. Atque ita homines, utcumque barbari, per creperum Religionis Naturalis lumen a pravis actionibus patrandis abstrahuntur, & hinc porro ad bonorum morum culturam sensim deducuntur. Quod licet ita sit, mores tamen per Religionem non tam animis hominum ingenerantur, quam potius partem ejus constituunt. In quam sententiam ivit Quidam ex Recentioribus Scriptoribus, ita disserens: *Quant à la Religion je suis persuadé, qu'elle peut entrer pour beaucoup dans la formation des mœurs; mais comme élément, s'il est permis de parler ainsi, et non comme règle. Ses préceptes sont au-dessus des mœurs, qu'ils doivent toujours contenir dans certaines bornes, qu'ils devoient souvent reformer et qu'ils ne reformeront jamais (a).* Et credere omnino par est, si homines in simplicissimis, quæ ratio etiam minus excul-ta dictitat, principiis acquievis-sent, eorum mores fu-isse minus feroces, qui vero dum ut suis indulgerent af-fectibus, et placitis securius fruerentur voluptatibus, Diis affectiones pares tribuere non dubitarunt, in pravos non solum mores, sed horrenda etiam scelera præcipites adeo ruebant, ut templa quibusdam in terris evaderent flagitio-rum quorumvis ergasteria (b).

§. VII.

(a) *Vid. Elements de la politique Tom. I. p. m. 258* (b)
Vid. l'Esprit des Loix par Mr Montesquieu, Tom. II.
p. m. 269.

§. VII.

Ad formationem morum seu horum originem omni ævo multum contulerunt ipsæ regiminis formæ, tam quoad suam constitutionem, quam earum exercitium considerata. Verum quidem est, mores quosdam esse legibus civilibus antiquiores, quippe qui hisce ferendis occasionem sapissime præbuerunt; in confesso tamen simul est, alios aliosque mores per leges sensim introductos, mutua quadam hæc existente inter mores & Leges actione & reactione. Quantum vero momentum ex regiminis formis capiant mores, ex attenta utrorumque collatione patet. Si enim unius Despotæ arbitrio tota subsit civitas; evidens est, quod subditi ad conditionem plane servilem sint dejecti, & bonis, quæ sua nuncupant, quin & ipsa vita precario utantur; quod quum sciant & experiantur, mores eorum evadunt austeri, & eorum pectora ad omnem fere humanitatis sensum ducunt callum. Hæc certe est ratio, quare mores plerorumque populorum, in Asia & Africa habitantium, sint valde barbari, quales mancipiorum esse solent. Et eandem esse causam, quare Italicæ gentes in truculentiam & savitiam adeo propendent, selectis observationibus nuper probatum legimus in Novellis Publicis Stockholms Posten Nro 74 hujus anni. Sicut vero in Monarchia adstrictior est imperantis potentia; ita videre licet, mores civium, saltem qua præcipuam horum partem, ex humanitate colorari, præsertim quam hæc contra injustam ac temerariam aliorum oppressionem valida dentur repagula. Quæ quum adhuc firmitiora sint in formis temperatis, civibus in communionem quorundam Jurium Majestaticorum admisis, via oppressionibus & mutuis vexationibus est præclusa, sanctitasque dominii valet; mores quo-

quoque spirant facilitatem & benevolentiam, quæ animam
socialitatis constituunt. Sed vela disertationis heic con-
trahere, non tam suadet, quam postulat præsens rerum
mearum habitus.
